

وقایع شب اول قبر

مقدمه

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا مَاتُوا انْتَبَهُوا: مردم در خوابند هنگامی که مردند بیدار می شوند (بحار الأنوار، ج ۵۰، ۱۳۴، مجموعه ورام، ج ۱، ص ۱۴۵).
عالم قبر آخرین منزل دنیا و اولین منزل آخرت است که هرگز از آن به سمت دنیا بازگشتی نیست. با آغاز مرگ و ورود به قبر، کار دینداری و تکالیف الهی به پایان می رسد، شک و تردید برطرف می شود و ایمان به حقایق آخرت کامل می شود اما این ایمان دیگر هیچ سودی نخواهد داشت. ایمان زمانی ارزشمند است که ایمان به غیب باشد وقتی همه چیز آشکار شد و انسان بدون اختیار، تسلیم قدرت الهی شد، ایمان دیگر ارزشی ندارد. دیگر چیزی به اعمال صالح اضافه نمی شود؛ مگر آنکه خود، باقیات صالحات بجا گذاشته باشد یا اینکه بازماندگان چیزی برایش بفرستند. گناهی نیز از گناهانش کم نمی شود؛ مگر آنکه اثر اعمال صالح خودش در دنیا هنوز باقی باشد و بتواند کفاره گناهی را تحمل کند یا آنکه کسی برایش استغفار و طلب بخشش نماید. بنابراین عالم قبر همواره با عذاب حسرت عجین است. حسرت باور نکردن و ایمان نیوردن. حسرت فرصت های از دست رفته. حسرت اعمال به ریا آلوده شده و ...

شب اول قبر

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ ضَيْقِ الْقَبْرِ وَمِنْ ضَغْطَةِ الْقَبْرِ (مکارم الأخلاق، قسمتی از دعای هر صبح وشام از امام صادق ص ۲۷۹) خداوند از عذاب قبر و تنگی و فشار قبر بتو پناه میبرم .

به محض ورود میت به قبر، شب اول قبر آغاز می شود. که ممکن است تحمل همان سختی های اولیه، جهت آشنایی با جهان آخرت، پذیرفتن حقایق هولناکی چون حساب و کتاب، نکیر و منکر، برزخ و قیامت و... باشد. لذا سخت ترین شبی است که میت تجربه می کند و گریزی از آن نیست اما چون به شدت متأثر از اعمال و نیت افراد است، می توان کیفیت آن را به دست خود تغییر داد و از وحشت و فشار آن کاست و بزرگانی چون ائمه معصومین را به فریادرسی طلبید. لذا هر چند شب اول قبر حتی برای مومن هم سخت است اما با وجود فرشته های الهی و اعمال نیک خود مومن و حضرات معصومین، می تواند برای مومن بسیار آسانتر و بلکه غیر قابل مقایسه با شب اول قبر کافر و فاسق باشد.

نکیر و منکر

سوالات نکیر و منکر از مهمترین حوادث شب اول قبرند. بنابر روایاتی که در حد تواترند، این دو فرشته (که هیبت زیادی داشته و موجب رعب میت می شوند) ماموران خداوند برای بررسی اعتقادات شخص تازه در گذشته هستند. در برخی روایات از این دو فرشته به «دو نگهبان قبر» تعبیر شده است. نکیر و منکر در شب اول قبر وارد می شوند. یکی در جانب راست و دیگری در جانب چپ متوفی قرار می گیرد و شروع به پرسیدن سوالاتی از او می کنند .

این سوالات راجع به اعتقادات مهم، همچون خدایت کیست. پیامبر و امامت کیست. و جوانیت را در چه راهی صرف کردی می باشد. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا دَخَلَ حُفْرَتَهُ يَأْتِيهِ مَلَكَانِ أَحَدُهُمَا مُنْكَرٌ وَالْآخَرُ نَكِيرٌ، فَأَوَّلُ مَا يَسْأَلَانِهِ عَنْ رَبِّهِ وَعَنْ نَبِيِّهِ وَعَنْ وَرَثَتِهِ، فَإِنْ أَجَابَ نَجَا، وَإِنْ تَحَيَّرَ عَذَّبَاهُ» (کشف المحجبة لثمره المهجدة، ص: ۲۷۳) رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است: همانا بنده هنگامی که داخل قبر خود شود دو ملک نزد او حاضر شوند (یکی منکر و دیگری نکیر است) و اول چیزی که از وی سؤال کنند (از پروردگار، و پیغمبر، و امام او سؤال نمایند) پس اگر جواب دهد نجات یافته است، و اگر متحیر بماند و جواب نگوید عذابش نمایند.

پیغمبر - صلی الله علیه و آله و سلم - سؤال کردند، فرمود: نماز از واجبات دین است ... شفیع نزد ملک الموت، و مونس قبر و فرش زیر پهلو است. جواب نکیر و منکر است

از امام صادق (علیه السلام) نقل است که: چون در قبر خود داخل شود دو فرشته قبر (نکیر و منکر) نزد او آیند در حالی که موهای خود را به زمین می کشند و با پاهای خود زمین را می شکافند، صدای ایشان مانند صدای سخت رعد و چشمهایشان مانند برق خیره کننده چشم است و به او می گویند: کیست پروردگار تو و چیست دین تو و کیست پیغمبر تو؟ می گوید: خدا پروردگار من و اسلام دین من و محمد (ص) پیغمبر من است، پس به او می گویند خداوند تو را در آنچه که دوست می داری و به آن راضی و خشنودی، ثابت و استوار گرداند. (طرائف الحکم یا اندرزهای ممتاز ترجمه ج ۲، ۱۵۲)

نیز در خبرست آن شب که مرده را در گور نهاده باشند منکر و نکیر علیهما السلام می آیند بر روی سیاه و چشمهای آزرق، و به دندان پیشین زمین می درند، و همچون رعد می غرند، و از هر دو چشمانشان آتش می جهد، اگر مرده مؤمن و طاعتکار بود عقل و هوشش بجای بماند و به جواب و حجت، ایشان را دفع کند و قبر وی باغی گردد از باغهای بهشت، و اگر کافر و فاسق باشد در ماند و قبرش گودالی گردد از گودالهای دوزخ (شهاب الأخبار با ترجمه، متن، ۸۰، الباب الاول)

تعبیری همچون « شرّ نکیر و منکر » یا « هول نکیر و منکر » که در روایات آمده است، به دلیل ترس و اضطرابی است که با دیدن این دو فرشته، به سراغ میت می آید؛ از این رو خواندن سوره ملک، برای خلاصی از ترس و وحشت پس از مرگ سفارش شده است؛ در برخی دعاها نیز خلاصی از این مرحله دشوار طلب شده است .

همچنین به نزدیکان میت سفارش شده است که پس از خاکسپاری، میت را تنها نگذارند و با تلقین به او، در پاسخ دادن به سئوالات نکیر و منکر یاری اش کنند. (اصول کافی، باب المسأله فی القبر ۲/ ۶۳۴ و ۳/ ۲۰۱)

البته در برخی روایات نقل است که سوال قبر مخصوص همه نیست بلکه فقط از کسانی که دارای ایمان محض یا کفر محض هستند سوال می شود و حساب و کتاب بقیه موقوف به روز قیامت است .

لَا يُسْأَلُ فِي الْقَبْرِ إِلَّا مَنْ مَحَّضَ الْإِيمَانَ مَحْضًا أَوْ مَحَّضَ الْكُفْرَ مَحْضًا وَالْآخِرُونَ يُلْهَوْنَ عَنْهُمْ (الكافی، ج ۳، ۲۳۵)

در قبر سوال نمی شود مگر از کسانی که ایمان خالص یا کفر خالص دارند و از افراد دیگر صرف نظر می شود .

این روایت به صورتهای دیگر نیز از ائمه معصومین نقل شده است. ابوبکر حضرمی می گوید از امام صادق (علیه السلام) پرسیدم: من المسئولون فی قبورهم: از چه کسانی در قبرهایشان سوال می شود فرمود: از کسانی که ایمان خالص یا کفر خالص دارند. (فروع کافی، ج ۲، ص ۲۳۷)

به دلیل تناقضی که این روایات با دسته ای دیگر از روایات مربوط به عمومیت سوال نکیر و منکر دارند، بعضی از علما معتقدند که سوالهای خاص (بررسی دقیق اعمال) مربوط به مومن محض و کافر محض است و از دیگران فقط راجع به کلیات سوال می شود و از جزئیات در قبر پرسیده نمی شوند. (عالم برزخ در چند قدمی ما: محمد محمدی اشتهاردی، ص ۱۰۹)

شاید به دلیل همین حساب و کتاب است که برخی روز قیامت بی حساب و معطلی وارد بهشت یا جهنم می شوند اما بقیه باید اعمالشان به دقت مورد محاسبه قرار گیرد.

برای نجات از عذاب نکیر و منکر و آسان شدن پاسخ گویی برخی از اعمال معرفی شده اند اعمالی که بیشتر مورد تاکید قرار گرفته اند عبارتند از:

نماز

(2) ضمره بن حبیب گوید راجع به نماز از پیغمبر - صلی الله علیه و آله و سلم - سؤال کردند، فرمود: نماز از واجبات دین است ... شفیع نزد ملک الموت، و مونس قبر و فرش زیر پهلو است. جواب نکیر و منکر است. (نصحایح، ۳۶۹، نماز بیست و نه خاصیت دارد ...)

نماز شب

و امام صادق علیه السلام از پدراناش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل کردند که: نماز شب باعث خشنودی خدا و دوستی فرشتگان می گردد و ... جواب منکر و نکیر و مونس و زائر او در قبر می گردد .

روزه ماه شعبان

هر کس نه روز از ماه شعبان را روزه بگیرد منکر و نکیر به هنگام سؤال، با وی مهربان و با عطفوت خواهند بود. (ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، شیخ صدوق، ص ۸۲)

دوستی و پیروی از حضرت علی علیه السلام

هر کس علی را دوست بدارد خداوند ... ترس منکر و نکیر را از او دور می گرداند و قبرش را روشن می سازد و چهره اش را نورانی می نماید. (الإیمان و

الكفر بحار الانوار، ج ۱، ۲۵۴)